

Výuka v oblasti etiky v ČR, SRN, VB

Zuzana Svobodová

Stručně o vývoji v ČR

- „Kulturní boj o školu“ - Otokar Chlup 1908 (1922: *Rukověť přirozené mravouky*), Emanuel Rádl 1929 *Revize pokrokových ideálů v národní škole*, Inocenc Arnošt Bláha 1929 *O laický základ mravní výchovy*, dříve publikoval : *Mravní výchova ze stanoviska sociologického*, *Etika jako věda*, *Filosofie mravnosti*, *Základy mravnosti*, 1940: *Vědecká morálka a mravní výchova*

vítězí pozitivismus: O. Chlup prvním děkanem PedF UK 1945–1953

Patočka r. 1948: po Masarykovi se u nás rozpadl humanismus do dvou směrů

- a) humanismus přisuzující lidskému životu základ a smysl metafyzický, uznávající také významný podíl náboženství v rozvoji lidskosti,
- b) humanismus laický, zásadně nemetafyzický.

Rádlovu snahu obnažit kořeny humanismu Patočka zároveň již názvem článku označuje jako **poslední slovo českého humanismu**.

Stručně o vývoji v ČR

Náboženské složení SŠ-studentů v ČSR 1921-22:

- Římsko- katolické 73,0%
- Židovské 8,1%
- Různé evangelické 7,9%
- Bez vyznání 5,5%
- Československé 5,2%
- Řecko- katolické 0,2%
- Jiné 0,1%

Stručně o vývoji výuky v oblasti etiky v ČR

- od r. 1921 povolení MŠANO k výuce morální výchovy jako samostatného předmětu národních škol
- 1922: občanská nauka a výchova (v návrhu školského zákona: „občanská mravouka“)
- další vydání školského zákona: 1948, 1953, 1960 – výuka založená na „vědeckém světovém názoru marxismu-leninismu“ (1961: „Morální kodex budovatele komunismu“).
- 1990 - škola má být znovu svobodným tvůrčím prostředím, zásady vlastenectví, humanity, demokracie, zabezpečení výchovy rozumové, mravní, estetické, pracovní, zdravotní, tělesné, ekologické i náboženské.
- 1991 osnovy pro výchovu k občanství, při níž by se nevychovali občané pro stát, ale lidé pro život.
- 2007 RVP GV (později RVP G): etická výchova jako nepovinný předmět, 2010 RVP G objevují se základy filosofie a náboženství mezi povinnou látkou
- 2010 RVP ZV: etická výchova jako doplňující vzdělávací obor

Etika v kurikulárních dokumentech Velké Británie

- Kurikulární dokumenty podle různých oblastí – zvláštní kurikula pro oblast Anglie, Walesu, Skotska a Severního Irska.
- Anglie: etika perfekcionista – cílem dosáhnout možného maxima, perfekcionismus zaměřený na individuum (cílem je maximální pozitivní rozvoj jedince) i perfekcionismus společenský. Poukaz na jedince a jeho rozvoj v kurikulárních dokumentech vždy předchází důrazu na rozvoj a prospěch společnosti.
- „Vzdělaný občan“: bytost rozumějící světu, orientující se, schopná komunikace svých myšlenek, názorů, postojů, respektující odlišnost svou i druhých, bytost kreativní, schopná se aktivně zapojit do společnosti. Dle národního kurikula v Anglii důraz na rozvoj „spirituální, morální, kulturní, duševní a fyzický“ - ve všech předmětech

Etika v kurikulárních dokumentech Velké Británie

- Žák se má tedy **účastnit diskuzí, aby se učil**
- v 16ti letech má být žák schopen: organizovat, vést a shrnout debatu pro různé skupiny posluchačů a podle různých důvodů debaty; vhodně rozlišovat a třídit informace a myšlenky pro vedení prezentace a diskuze; hodnotit různé typy textů podle obsahu, názorů a stylů, jimiž jsou prezentovány; schopný kritického myšlení, interpretace, úsudku, posuzování důkazů, povinná účast v dobrovolnických činnostech , PSHE + SRE

Etika v kurikulárních dokumentech **Anglie**

- v obsahu kurikula výslovně např. Magna charta (1215), Všeobecná deklarace lidských práv (1948), Evropská úmluva o lidských právech (1950), Úmluva o právech dítěte (1989)
- v kurikulu například tyto hodnoty: rovnost (příležitostí), aktivita (vlastní příspěvek, kreativita, produktivita), ohleduplnost či respekt (k sobě, druhým, životnímu prostředí), kooperace (obětavost, začlenění do skupin – od rodiny, přes různé spolky pro stát a aktivní občanství v něm), kritičnost (schopnost správného posuzování a rozhodování, umění rozlišování a výběru nejvhodnějšího), komunikativnost (otevřenost pro rozdílnost, která je vnímána pozitivně), férovost, odpovědnost (nesobeckost), vyrovnanost, odolnost, pružnost, podnikavost, ambicióznost.

Etika v kurikulárních dokumentech **Walesu**

- v kurikulu významné hodnoty: respekt, úcta, férovost a odpovědnost
- v metodách, jak těchto hodnot dosáhnout také: tajemství života a smrti, limity lidského chápání, odezva na boží bytí

Etika v kurikulárních dokumentech Skotska

- oblast etiky zpracována zejména v jedné z osmi klíčových oblastí vzdělávání: Náboženská a morální výchova, pro nejvyšší ročníky (šestnáctiletí až osmnáctiletí) vyučován předmět Filosofie v rámci oblasti nazvané Sociální studia.
- Maturant z filosofie by měl být schopen aplikovat vědomosti a porozumění morálních teorií tím, že dokáže vysvětlit filosofické principy, které tvoří kořeny pro morální teorii s vhodným odkazem na konkrétního filosofa; zhodnotit různé morální teorie tím, že dokáže analyzovat morální teorii odpovídající konkrétní situaci, poukázat na alespoň jednu přednost a jeden nedostatek morální teorie, které se mohou v dané situaci ukázat, vyjádřit srozumitelný a dobře strukturovaný závěr v němž prokáže, jak může být užitečná morální teorie pro morální rozhodování, s konkrétním odkazem k dilematické situaci
- Kurikulum výslovně uvádí i klíčové hodnoty: moudrost, spravedlnost, soucit a integrita – hodnoty, které jsou vyryty na žezlu skotského parlamentu

Etika v kurikulárních dokumentech **Severního Irska**

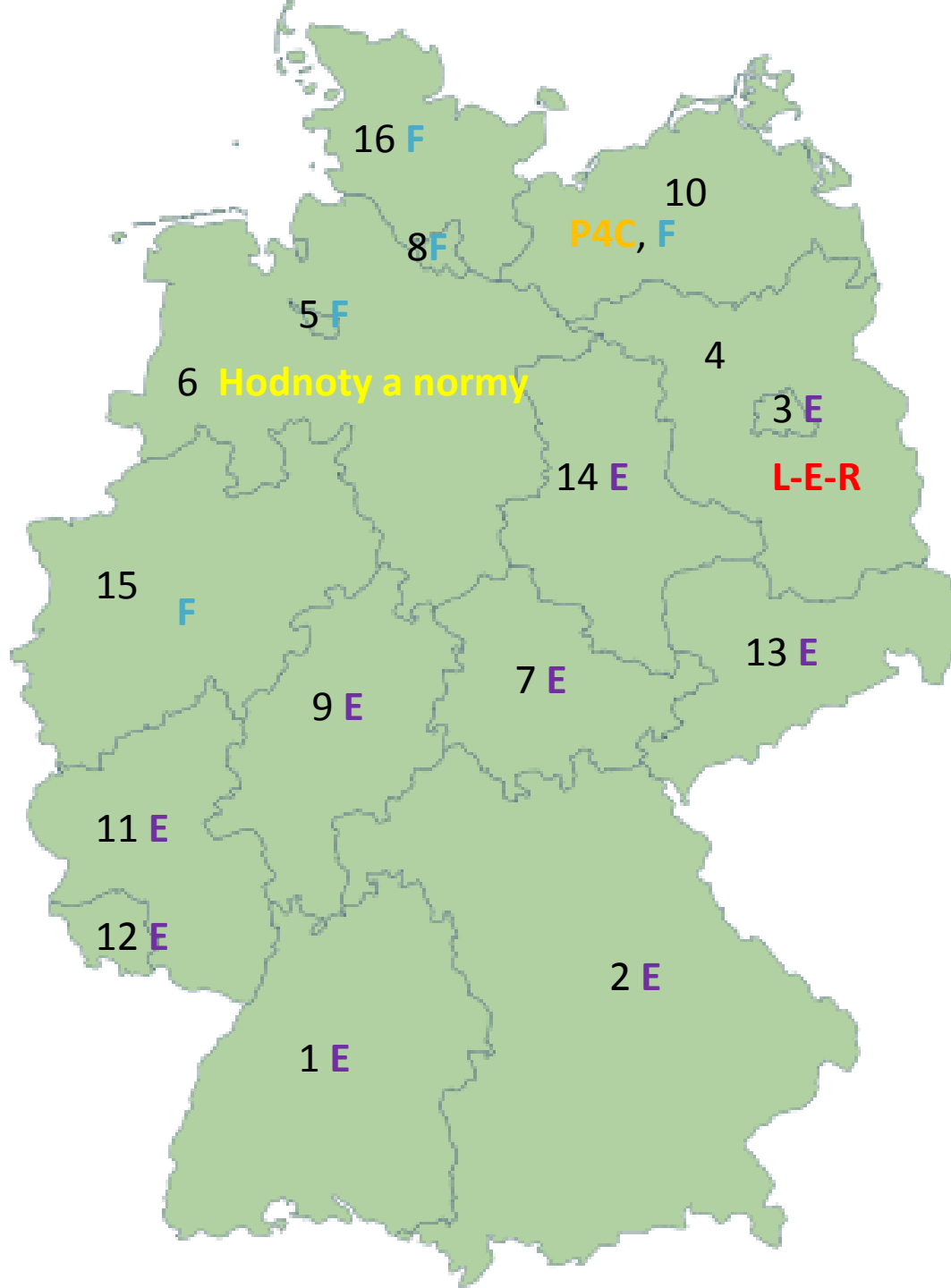
- v kurikulu klíčové hodnoty: odpovědnost, respekt, úcta a férovost
- Téma lidská práva a sociální odpovědnost v kurikulu pro 8mi-11tileté žáky (podobně v jiných srovnávaných programech)

Etika v kurikulárních dokumentech Spolkové republiky Německo

- pro každou z 16ti spolkových zemí vlastní ministerstvo školství (s různým názvem)

Etika se vyučuje ve všech 16 spolkových zemích mezi povinnými předměty většinou s možností alternace s předmětem náboženství:

- předmět „**Etika**“ se vyučuje v 8 spolkových zemích;
- „**Filosofie**“ v 5 spolkových zemích; přičemž v Meklenbursku – Předním Pomořansku je předmět na základní škole pojímán jako „Philosophy for Children“ – „Philosophieren mit Kindern“.
- předmět „**Hodnoty a normy**“ v Dolním Sasku.
- „**L-E-R**“ – zkratku pro „Lebensgestaltung-Ethik-Religionskunde“ (Utváření života – Etika – Religionistika) užívají pro výuku v oblasti etiky in Braniborsku.
- častý cíl/kompetence: schopnost etické reflexe

- 1 Bádensko-Württembersko,
- 2 Bavorsko,
- 3 Berlín,
- 4 Braniborsko,
- 5 Brémy,
- 6 Dolní Sasko,
- 7 Durynsko,
- 8 Hamburk,
- 9 Hesensko,
- 10 Meklenbursko-Přední Pomořansko,
- 11 Porýní-Falc,
- 12 Sársko,
- 13 Sasko,
- 14 Sasko-Anhaltsko,
- 15 Severní Porýní-Vestfálsko,
- 16 Šlesvicko-Holštýnsko.

Etika v kurikulárních dokumentech Spolkové republiky Německo

Oblast	Ročník studia, typ školy	Název předmětu	Cíl	Metoda
Dolní Sasko	1-9	Sachunterricht	porozumění pro skutečnost, orientace v životě samostatně a odpovědně žijící osobnost, účastníci se společenského a kulturního života“ konstruktivní řešení problémů, osvojení pravidel komunikování, zásad otevřené demokratické společnosti, odpovědné, kreativní jednání pochopení práv a povinností žáka pro fungování školy utváření volného času podle zájmů, přání a potřeb	duchovní rozvoj skrze výuku zaměřenou na získání kompetencí, dřívější výukové předměty se mění na interdisciplinární přístup a řešení projektů pozorování, sbírání, třídění, plánování, konstruování, tázání, třídění informací, jejich interpretování, hodnocení, vytváření důležitých pojmů, objevování hodnot, formulování vlastních názorů a sdílení s ostatními;

Oblast	Ročník studia, typ školy	Název předmětu	Cíl	Metoda
Dolní Sasko	5–12 Niedersächsisches Kultusministerium <i>Kerncurriculum für das Gymnasium Schuljahrgänge 5 – 10 Werte und Normen.</i> http://db2.nibis.de/1db/cuvo/ausgabe	Werte und Normen	formovat osobnost žáků na základě křesťanství, evropského humanismu a ideí hnutí za svobodu a demokracii k utváření svobodné a odpovědné osobnosti, která má svůj podíl ve společnosti; rozvoj etického úsudku vnímat a popsat, rozumět a reflektovat, diskutovat a usuzovat Objevování smyslu, pravdy („partikulární, nebo univerzální?“), empatie, tolerance, mezi dalšími hodnotami např. dobrý a spravedlivý život, svoboda a odpovědnost, pluralita a lidská důstojnost, nenásilí, poctivost, občanská statečnost, vstřícnost, naděje	řešení problémů, srovnávání různých náboženských, filosofických a společenských tradic z hlediska smyslu a cíle, přičemž se ctí princip plurality, tato pluralita je v tomto předmětu tématem 3 metodické kroky s úkoly: vnímat a popisovat (žáci se soustředí na to, co v nich téma vyvolává – kognitivně i emocionálně, první asociace, otázky, očekávání), rozumět a reflektovat (zkoumání různých informačních zdrojů, ověřování informací ve vzájemných vztazích, analyzování odborných a tématicky relevantních základních pojmů, zkoumání explicitních a implicitních premis normativních textů, výklad jiných perspektiv, prozkoumávání myšlenkových experimentů, zkoumání různých etických pozic a jejich účinek, výklad, ilustrace různých způsobů řešení a jejich morální problematika), diskutovat a usuzovat (různé perspektivy a očekávání, diskuze o strategiích k morálně relevantním konfliktům a vytváření alternativ, rozvíjet a zkoušet nezávislou a logickou argumentaci, rozvíjet předběžný vlastní úsudek a zvažovat případné následky, vytvořit si svůj vlastní úsudek založený a rozvinutý v diskurzu a obhajovat jej mezi jinými úsudky)

Oblast	Ročník studia, typ školy	Název předmětu	Cíl	Metoda
Severní Porýní – Vestfálsko	5–10; 5–9 Gymnasium; Sekundarstufe I (Kernlehrplan Sekundarstufe I in Nordrhein – Westfalen <i>Praktische Philosophie</i> . Düsseldorf: Ritterbach Verlag 2008. ISBN 978–3–89314–958–2.)	Praktische Philosophie	rozdíjet osobnostní, sociální a politické vzdělání; rozvoj osobnosti k sociální odpovědnosti, k vytváření demokratické společnosti, k orientaci na základní hodnoty, spoluutváření kultury a odpovědnému jednání v povolání a práci, rozdíjení schopnosti empatie, rozvíjení svědomí a vědomí hodnot odvaha, statečnost, vstřícnost samostatný, odpovědný a tolerantní život v demokratické společnosti	sokratovský dialog, fenomenologický, analytický, dialektický a spekulativní přístup; argumentace, diskuze, reflexe, přičemž referenčním bodem je řád hodnot, který je vyjádřen v ústavě spolkové země a v základních lidských právech logické myšlení, odvozování důsledků, sociální a kulturní podmiňování, práce s emocemi, na základě nového porozumění pro souvislost kognitivních a emocionálních procesů se má vyučování stávat prostorem zkušenosti a jednání, kde učebním kontextem budou také emoce a city chápání stylu myšlení, předpokladů či předsudků druhých lidí potřebné pro zapojení citů a rozvoj empatie na základě věcných informací a kognitivních procesů orientace v pluralitním světě skrze systematické hledání smyslu a hodnot, hledání odpovědí na otázky po smyslu lidské existence; diskuze o různých kritériích norem, hodnot, idejí, která podporuje utváření vlastní schopnosti reflexe a postojů skrze porozumění různým postojům náboženským, světonázorovým, a ideově dějinným zakládat interkulturní a intrakulturní toleranci a umožnit kognitivní, emocionální a sociální orientaci

Oblast	Ročník studia, typ školy	Název předmětu	Cíl	Metoda
Severní Porýní – Vestfálsko Meklenbursko -Přední Pomořansko Berlín	Sekundarstufe II – Gymnasiale Oberstufe des Gymnasiums und der Gesamtschule Gymnasiale Oberstufe Gymnázium 2. stupeň (2006) Berlin Mecklenburg- Vorpommern. <i>Kerncurriculum für die Qualifikationsphase der gymnasialen Oberstufe Philosophie. 2006</i>	Philosophie	schopnost filosofické reflexe problémů orientace v myšlení jako předpokladu odpovědného jednání	reflexe filosofické tradice metodické řešení problémů, vedení filosofického tázání včetně společensko-politických otázek práce s literárními texty, obrazy, filmy, které umožňují filosofickou reflexi
Bádensko- Württembergsko	2. a 4. ročník základní školy	Mensch, Natur und Kultur	rozvoj samostatného úsudku, rozvoj osobnosti, odpovědnosti, orientace ve společnosti, světě, odpovědné jednání v přírodě, seznamování s vlastní kulturou i s kulturami odlišnými, základní význam velkých slavností a svátků, význam rituálů, symbolů.	explorativní, kreativní, tématické, projektové a problémové učení, aktivní učení pomocí psaní deníků, výstav, prezentací, zapojení odborné veřejnosti – tématických vstupů do výuky, návštěvy muzeí, galerií, starání se o rostliny, zvířata

Oblast	Ročník studia, typ školy	Název předmětu	Cíl	Metoda
Braniborsko	1–6 7-10	L-E-R Lebensgestaltung – Ethik – Religionskunde	tématizace otázky smyslu porozumění vlastní osobnosti a roli ve společnosti, posílení vlastní osobnosti, vyjasňování životních perspektiv a smysluplných představ o budoucnosti světa; vznik a vývoj specifického, systematického vnímání, rozvoje a vyrovnávání se se světem a skutečností promyšlené přesvědčení o světě a skutečnosti, zaměřené na odpovědnost vést k rozvoji celoživotního učení promýšlet a obhajovat lidskou důstojnost, lidská práva	kontroverzní otázky a problémy, ale diskursivní projednávání, aby dosavadní morální úroveň úsudku byla překonána k vyšší úrovni

Oblast	Ročník studia, typ školy	Název předmětu	Cíl a obsah	Metoda
Meklenbursko-Přední Pomořansko	1–10 Grundschule Jahrgangsstufen 5 und 6 der integrierten Gesamtschule <i>RAHMENPLAN Regionale Schule Verbundene Haupt- und Realschule, Hauptschule, Realschule, Gymnasium, Integrierte Gesamtschule.</i> <i>Jahrgangsstufen 7 -10.</i> Ministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur Mecklenburg-Vorpommern, 2002.	Philosophieren mit Kindern	přispívat k orientaci ve světě a rozvíjet kompetenci samostatného a odpovědného jednání ve světě odpovědný aktivní podíl ve společnosti, utváření smysluplného života obsahy vyučování se orientují dle Kantových otázek, které dle rámcového programu zdůrazňují charakter jednání uvažujícího více než klasické disciplíny filosofie (teorie poznání, etika, metafyzika, antropologie), objevování filosofů v regionu, filosofie v počítačových hrách – objevování myšlenkových struktur a ideologií v hrách; sný, představy, vzpomínky, zapomínání – individuální, kolektivní - památníky; zlo, násilí, strach, vina, svědomí, právo, spravedlnost, nespravedlnost, válka, mír, svobodná vůle a determinismus, svoboda a odpovědnost, různé typy norem a jejich funkce (norma, normalita, pravidlo, řád, zákon, rituál, zvyk, mrav); hledání identity – jak mohu najít / ztratit sám sebe, podobnost – stejnost – identičnost, co se o sobě sama mohu dozvědět, co mě činí individuem, co mě činí důvěryhodným, co cizím objevování filosofických textů – „man“ u Heideggera, filosofie pomalosti u Sloterdijka; utopické myšlení – snahy o založení lepších společenství, řádů (církvní, kibuc) klonování, výzkum embryí – hledání vlastního stanoviska – na čem závisí, reflexe argumentů pro a proti, život – umírání – smrt, životní hodnoty (epikurejci, Montaigne, Nietzsche), člověk a časovost (minulost – přítomnost – budoucnost, různé časové linie, různé kalendáře, různé představy času – cyklická, lineární, modální –, apokalypsa, naděje, vize, eschatologie); tradice, mýtus; estetika (krása, umění, přirozenost, prostředí); životní styl (subjektivita a objektivita, různé historické a populární styly jako vyjadřovací formy)	nová kultura učení, celostní aktivní učení, zaměřené na rozvoj schopnosti jednat, učitel a žáci vytvářejí „hledající společenství“ (specifikum programu Filosofie pro děti), tomu slouží výběr materiálů, médií, textů, situací. Hlavním principem je reflexivita – původně samozřejmě se stává otázkou, může se jednat o kontroverzní otázky všednodenních situací dětí a mládeže, východiskem pro argumentační rozhovory mohou být i regionální problémy; práce s textem (filosofické texty, novinové články, knihy pro děti a mládež, písňové texty apod.) –rozčleňování, strukturování, práce s pojmy, následná ústní a písemná argumentace, diskurzivní myšlení, řeč a myšlení jako prvky a možnosti jednání, setkávání s odlišnými typy myšlení, skrze jinakost různých stylů prohlubování vlastní schopnosti myšlení a argumentace, myšlenkové experimenty, vlastní psaní textů (eseje, komentáře k textům, novinové články, práce s audiovizuálními pomůckami („filosofování s filmem, komixem, obrazy, počítačem), divadelní formy filosofování (mimické a scénické interpretace, rolové hry, pro a proti diskuze); návštěva národopisného muzea, místního archivu – hledání informací o významných osobách regionu; vytváření sebeportrétu, komunikační hry, hraní rolových – charakterových her

Oblast	Ročník studia, typ školy	Název v předmětu	Cíl a obsah	Metoda
Berlín		Ethik	schopnost etické reflexe	rozpoznávání, kritické
Bavorsko	7.-10. ročník gymnázia		eticky reflektovat, orientovat se a jednat	promýšlení, zvažování
Bádensko-Württembersko	8.-10. ročník střední odborné školy		hodnoty, normy, smysl a morálka	hodnotových východisek lidského jednání, reflexe jejich rozmanitosti
			porozumění platným hodnotám a normám, aktivní péče o hodnoty a normy pro zdařilý život	rozpoznání a porozumění, zvažování a hodnocení, vcítění a účast, etické jednání a komunikace
			prohloubit vlastní osobnost – svobodné bytosti, hodnotovou orientaci – základní a lidská práva, kulturu, tradici, hledání smyslu, schopnost orientace v pluralitním světě, schopnost samostatného myšlení a argumentační schopnosti – racionální, logická komunikace; konstruktivní řešení problémů, znalost základních přístupů etických systémů, základní informace o náboženství, monoteistických tradicích, ctít práva a důstojnost druhého člověka, posilovat morální autonomii studenta, přispívat ke kompetenci morálně etické argumentace	reflexe, různé argumentační styly, rozhovory, vysvětlování, analyzování, hodnocení, čtení a interpretace různých filosofických textů
			Individualita, socialita, utváření života, konflikty, štěstí a smysl, hodnoty a normy; konzum, média, příroda a člověk, židovství, analytická, hermeneutická, komunikativní a kreativně konstruktivní dimenze morálně etické argumentace, filosofická etika; láska, manželství, rodina; stárnutí, umírání, smrt; násilí a nenásilí; křesťanství, islám, svoboda a závislost, obraz člověka, pluralismus, etika štěstí, eudaimonistická etika, etika ctností, utilitarismus, deontologie, etika odpovědnosti, etika práva, etika vědy a techniky, lékařská etika, ekologická etika, fenomenologie náboženství, náboženství a rozum	
			etické komise, Evropský soud pro lidská práva, Spojené národy	
			svoboda, tolerance, schopnost dialogu, možnost volby, důvěra, spolehlivost, citlivost	